

LJUDEVIT MARĐETKO
SINIŠA GOLUB

OD PRAŠUME DO REGIONALNOG PARKA

MURA-DRAVA

LJUDEVIT MARĐETKO • SINIŠA GOLUB
OD PRAŠUME DO REGIONALNOG PARKA
MURA-DRAVA

*posvećeno svim Međimurcima
koji su za života zasadili
ma i jedno Stablo*

Međimurje, 2011.

OD PRAŠUME DO REGIONALNOG PARKA MURA-DRAVA

Autori:

Ljudevit Marđetko
Siniša Golub

Izvor fotografija: Ljudevit Marđetko

Crteži: Boris Jeđud

Uredio: Siniša Golub

Nakladnik:

Javna ustanova za upravljanje
zaštićenim prirodnim vrijednostima
na području Međimurske županije

Za nakladnika:

Siniša Golub, ravnatelj ustanove

Oblikovanje i tisak:

Tiskara Letis d.o.o.

Naklada:

600 primjeraka

Napomena: niti jedan dio ove brošure ne smije se reproducirati
u bilo kojem obliku bez prethodne pismene dozvole nakladnika.

Tiskano u rujnu 2011. godine povodom
Međunarodne godine šuma
uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske
u sklopu projekta "Šumsko blago u Regionalnom parku Mura-Drava"

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 782037

ISBN 978-953-56136-1-9

LJUDEVIT MARĐETKO
SINIŠA GOLUB

OD PRAŠUME DO REGIONALNOG PARKA MURA-DRAVA

Medimurje, 2011.

PREDGOVOR

Pripremajući obilježavanje 2011. godine kao *Međunarodne godine šuma* u Međimurju, promišljali smo brojne kreativne metode kako skrenuti pozornost Međimurcima na problematiku šuma u zavičaju. Naime, Međimurje je županija s najmanjim postotkom šumskog pokrova u Republici Hrvatskoj; manje od jedne desetine međimurskog teritorija je pod šumom! Kako je to istovremeno i najmanja hrvatska županija, tako je površina pod šumom u Međimurju stvarno izrazito mala.

A onda se dogodio klik! Kao u mnogočemu što je povezano s današnjim stanjem prirode bilo gdje u svijetu, niti problematika međimurskih šuma nije od jučer, već ima svoje korijene negdje u prošlosti. Nadalje, radom s publikom u *Centru za posjetitelje* u Križovcu uočili smo da ljudi vole korelacije s prošlošću kraja između Mure i Drave. Stare fotografije tu služe kao odličan medij za povratak u vrijeme kad je međimurska priroda u nekim svojim dijelovima još uvijek bila DIVLJINA koju je čovjek tek počeo načinjati, pretvarati u prirodu, a do današnjeg dana u velikom dijelu županije i u potpuno urbani okoliš! Samo, takve su fotografije prava rijetkost. Ako i postoje, nisu prikladno pohranjene, a njihovi vlasnici često ne shvaćaju kakvim ekohistorijskim dokaznim materijalom raspolažu. Priča pak, onih osobnih i intimnih *štorija* iz suživota s prirodom ima još manje; niti su zapisane, niti ih itko više priča. A postoje oni koji bi ih htjeli čuti...

Listajući časopise, pregledavajući literaturu – posebno onu zavičajno kodiranu – konačno smo naišli na pisane radove i fotografije Ljudevita Marđetka, umirovljenog nastavnika matematike i direktnog potomka lugara grofova Feštetića. On je u svojim člancima opisao vrijeme u kojem su međimurske šume uz Muru i Dravu, te bujne nizinske prašume hrasta lužnjaka i neiscrpnih rezervoari bioraznolikosti, doživjele svoju *kaštigu*.

Marđetkovi članci, međutim, imaju dodatnu vrijednost. Jer poput filmskog prikaza tragedije broda *Titanica*, i tragedija međimurskih šuma ima svoju ljudsku dimenziju. Kao što kroz priču o navodno

nepotopivom brodu pratimo intimnu dramu dvoje ljudi, tako nam i Marđetko kroz svoju obiteljsku priču jezgrovito dočarava povijest lugara i lugarnica grofova Feštetića i Šumarije Slavonija d.d. u Međimurju. Zapravo, povijest svojih predaka koji su, igrom sudbine, u životu radili za poslodavce koji su njegovali naizgled neuništivo šumsko blago, ali i za one koji su to blago – bezobzirno prema budućim generacijama i prostoru – ipak uspjeli satrti.

Tako smo, eto, umjesto letka s općim informacijama o šumama (koje su, usput budi rečeno, u ovoj Međunarodnoj godini šuma svakome dostupne na brojnim internetskim stranicama) tiskali ovu knjižicu, opsegom malu, ali značajem nemjerljivu! Predajemo vam ovaj materijal na daljnje promišljanje: *Što vi možete učiniti za očuvanje šumskog blaga u Regionalnom parku Mura-Drava?!*

Siniša Golub

ravnatelj Javne ustanove za upravljanje
zaštićenim prirodnim vrijednostima
na području Međimurske županije

Ključni pojmovi: Međimurje, šuma, Murščak, ekohistorija, regionalni park Mura-Drava

prašuma; (a) gusta šuma specifičnih biljnih vrsta nastala dugotrajnim prirodnim razvojem (b) gusta šuma močvarnih tropskih područja; džungla

regionalni park; je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora s ekološkim obilježjima međunarodne, nacionalne ili područne važnosti i krajobraznim vrijednostima karakterističnim za područje na kojem se nalazi

U SPOMEN

Ladislav Husić
1861-1931.

Stjepan Husić
1888-1963.

Zato, kad god prođem tom drevnom hrastovom šumom, svaki put mi oživi tisuć čuvstva i misli, što li se je svašta dogodilo u njoj za tih dvjesta godina! U njenoj sjeni očekivao dragi svoju dragu, u njenom sutonu vrebao ubojica svoju žrtvu, u njenom šikarju vodili se tajni dogovori, u njenom duplju skrivala se ubojita puška i krađeno blago... Nema stabla, koje ne bi znalo jednu tajnu na vidjelo iznijeti; nema ljudske strasti, koja se u tom sumračju nije iskalila... Kad god prođem tom šumom, i na moju dušu pada onaj čarobni i tajni mir, koji ipak govori u sto jezika i priča mi tisuć strahota i ljepota, da srce prestaje u mene kucati, a u duši osjećam, da sam za korak bliži onomu velikomu biću, komu uzalud ljudski duh čezne u trag ući...

(Josip Kozarac, 1858.-1906.)

Ljudevit MARĐETKO

Kratka povijest lugara i lugarnica grofova Feštetića i Šumarije “Slavonija” d.d. u Međimurju

Uz pojam šuma vezano je i zanimanje lugara. Lugar dolazi od riječi “lug” što znači šumica ili gaj. Lugar je zanimanje čuvanja i njegovanja šuma (šumar). Još u 13. stoljeću, za vrijeme grofova Čaka, Buzata, Domaša i drugih, bile su poznate nepregledne šume u Međimurju koje su sa svojom bogatom florom i faunom tvorile jedinstveni ekosustav u ovom dijelu Europe. Šume u Međimurju bile su, vjerojatno, ostatak nekadašnje europske prašume i dio bujne, raskošne, panonske hrastove šume. Kako su se mijenjali gospodari u Međimurju, tako su i šume prelazile u ruke raznih vlastelina. U 16. i 17. stoljeću vlasnici šuma su bili grofovi Zrinski, a od 1791. do 1923. grofovi Feštetići. Godine 1923. Šumarija “Slavonija” d.d. iz Zagreba kupuje međimurske šume od grofa Eugena Feštetića. Te šume je Šumarija između dva svjetska rata dala posjeći. Uništila je gotovo sve, tako da je do danas ostalo svega oko deset posto šuma u Međimurju.

Još u 19. stoljeću se u Europi pojavila veća potražnja hrastovog drveta pa su u svrhu čuvanja i eksploatacije šuma Feštetići dali izgraditi u Međimurju nekoliko šumarskih domova (lugarnica) i jednu *oberjagariju* (nadšumariju) u Domašincu. Lugarnice su bile izgrađene u Gornjem Hrašćanu, Hlapičini, Novom Selu na Dravi, Orehovici, Podnovi u Murščaku,

Žiškovcu i drugdje. Danas su uglavnom porušene sve lugarnice osim one novovjeke u Žiškovcu. U okolici Žiškovca su u davniini šume indirektno uzurpirali iz naroda razni grofovi i svećenstvo. Prema kazivanju gospođe Eve Vugrinec iz Žiškovca, u Žiškovcu je bila između dva rata franjevačka lugarnica, a lugar je bio Andrija Matoša s obitelji. U socijalističkoj Jugoslaviji je to imanje franjevcima oduzeto, a stara lugarnica srušena. Šumarija Čakovec je godine 1959. na starim temeljima izgradila novu lugarnicu čiji je lugar bio Stjepan Topličanec. U današnjoj Republici Hrvatskoj šume su ponovno vraćene franjevcima, a lugarnica čeka novu sudbinu.

Zahvaljujući tome što su mi dva pradjeda i djed bili lugari grofova Feštetića, a kasnije i Šumarije „Slavonija“ d.d., imam više spoznaja o lugarima i šumarskom domu Orehovica, šumarskom domu Podnova u Murščaku blizu Letinskog mosta te *oberjagariji* (nadšumariji) u Domašincu.

Krajem 19. stoljeća u Šumarski dom Orehovica se, sa svojom obitelji, doselio lugar Ladislav Husić (1861.-1931.). Ladislav (Laci) i žena mu Katarina, r. Matijaš (1868.-1954.), plemićkog podrijetla po majci, zajedno sa svojih sedmero djece doselili su (u Šumarski dom Orehovica) iz mađarskog mjesta Brežnice (Berzenci) iznad Gole u Podravini. Djeca su rođena ovim redom: Jelena, Stjepan, Marija, Viktorija, Rozalija, Franjo i Ivan. Kasnije se rodilo i Lacijevo vanbračno dijete, sin Mijo od majke Terezije Medimurec (Bankovica). Jelena se udala za Ivana Markača iz Orehovice. Obitelj se kasnije odselila u Osijek. Stjepan se oženio s Anom Žir i službovao kao lugar u Domašincu, a kasnije u Podnovi (Murščak). Marija je imala vanbračno dijete, Josipa Husića, a kasnije se udala za Stjepana Mačeka s kojim je imala sedmero djece. Rozalija se udala za Martina Lončarića s kojim je živjela u Zagrebu. Viktorija se udala za Kočiša, a živjeli su u Svibovcu kraj Varaždina. Lacijev sin Franjo iz prvog braka ima sinove Josipa i Zvonimira. Najmlađi Lacijev sin Ivan se 1925. oženio Klarom Novak iz Male Subotice, a živjeli su od 1925. s ocem Ladislavom u Podbrestu.

Prema nekim indicijama precu Ladislava Husića su u Mađarsku doselili još u 16. stoljeću kao Hrvati iz Gradske kraj Ljubuškog u Bosni i Hercegovini. Pobjegli su pred Turcima jer se nisu htjeli islamizirati. Ladislav je imao

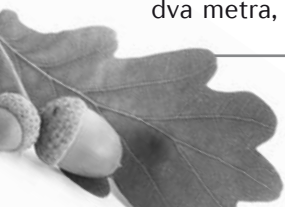

Obitelj lugara Ladislava Husića (1861-1931.). Ladislav (Laci) i žena mu Katarina, r. Matijaš (1868-1954.), plemićkog podrijetla po majci, zajedno sa svojih sedmero djece doselili su (u Šumarski dom Orehovica) iz mađarskog mjesta Brežnice (Berzenci) iznad Gole u Podravini. Na fotografiji je cijela obitelj, osim najstarijeg sina Stjepana.

prednost pri zapošljavanju u grofovskoj službi jer je govorio i mađarski i hrvatski jezik što mu je omogućavalo lakšu komunikaciju s mještanima i grofovskim službenicima. Osim toga, postojala je i manja mogućnost familijarnosti s mještanima te zloupotreba službenog položaja, danas bismo rekli – sukob interesa. Ladislav je bio omiljen u Orehovici i okolnim selima jer je imao veliki senzibilitet za sirotinju koju je pomagao u prehranjivanju divljim patkama, zečevima, fazanima i visokom divljači. Znao bi odstrijeliti pune vreće divljih pataka i dijeliti ih po kućama. Bračni par Husić je u ono vrijeme bio najbogatiji među mještanima. Osim dobre zarade od lugarske službe, Husić je imao i veliku mogućnost ostvarivanja privatnih prihoda od ratarstva i stočarstva. Laci je imao u šumi velike salaše gdje je uzgajao svinje i goveda. U proljeće bi kupio praščiće i teliće te ih pustio u šumu na ispašu i žirenje, a u salaš bi dolazili po potrebi na hranu i vodu. Ujesen bi to bile velike svinje i junice koje su Husićevi prodavali na sajmovima. Lacijeva žena Katarina bila je spretna domaćica i u ono vrijeme školovana kuharica. Imala je dozvolu za otvaranje prehrambenog štanda na sajmovima. Odlično je spremala razna pečenja, kobasice i druga jela po čemu je bila daleko poznata. Hrana koju je spremala, bila je iznimno ukusna i tražena. Relativno je mnogo zarađivala, bila je štedljiva do škrтости, a te je osobine naslijedio i njezin najstariji sin Stjepan. Ladislav je revno čuvao šumu Orehovečki lug od lovokradica i drvokradica, organizirao čišćenje i prohodnost šume te nadzirao kompanije (šumska radilišta) za izradu hrastovih dužica za bačve, pragove za željezničke pruge i raznu građu.

Za vrijeme grofa Feštetića, eksploatacija šume je bila kontrolirana te se uglavnom sjeklo manje od godišnjeg prirasta šume. Nakon godine 1923. kada je vlasnik međimurskih šuma postala Šumarija „Slavonija“ d.d. iz Zagreba, počela je nemilosrdna sječa šuma pa i one u Orehovečkom lugu. U toj šumi, između ostalih stabala, rasla su dva hrasta gorostasa, pravi metuzalemi kojima je narod dao biblijska imena: Adam i Eva. Ironija sudbine je htjela da je njihovu sječu morao organizirati lugar Ladislav Husić koji ih je desetljećima pazio. Legendarni hrast Adam bio je star oko 500 godina. Njegovo deblo je iz šume vuklo sedamnaest pari volova, a po cesti do pilane šest pari konja! Poprečni presjek pri krošnji bio je preko dva metra, a na poprečnom presjeku debelim je slovima ispisano ime

Adam što govori o autentičnosti priče. Čovjek s puškom na deblu Adama je sam Ladislav Husić. Samo je krošnja Adama dala 42 metra kubična drva, a hrast je bio obavijen bršljanom debljine oko dvadesetpet centimetara. Legendarni hrast Adam je posječen 1925. godine, a zahvaljujući lugaru Husiću i njegovim potomcima sačuvana je originalna fotografija i usmena predaja. Nakon Ladislavove smrti, naime, fotografiju je naslijedio njegov sin Stjepan (Pišta) koji je također bio lugar grofa Feštetića na *oberjagariji* u Domašincu, a kasnije u lugarnici Podnova u Murščaku. Nakon njegove smrti, fotografiju je naslijedila Stjepanova kći Katarina udana za Ivana Mikaca, a ona pak je prije svoje smrti fotografiju darovala svom nećaku Ljudevitu Marđetku, autoru ovog zapisa. Fotografija hrasta Adama je nakon sedamdeset i sedam godina tamnovanja po ladicama prvi put objavljena u *Hrvatskom kajkavskom kalendaru* za 2002. i 2004. godinu te u časopisu *Meridijani* u studenom 2003. godine.

Godine 1924. kuću i dvorište nekadašnjeg Šumarskog doma u Orehovici, Ladislav Husić otkupljuje od „Slavonije“ d.d. i ostavlja svojoj kćeri Jeleni, udatoj za Ivana Markača iz Orehovice. Nakon toga Ladislav se odselio s obitelji u svoju novoizgrađenu kuću u Podbrestu gdje još i danas žive njegovi potomci. Dvorište nekadašnjeg Šumarskog doma u Orehovici, u Ulici kralja Zvonimira 2, bilo je površine oko 600 čhv-a, a u sredini dvorišta je bila 1890. izgrađena kuća izvedbe bondruk (kanatna). To su kuće čiji su zidovi od drvenog hrastovog kostura ispunjeni opekom. Ivan Markač i žena mu Jelena, r. Husić, taj dom 1947. prodaju Josipu Hlapčiću i ženi Franciski, no oni su odselili u Osijek. Bračni par Hlapčić je 1961. staru kuću srušio, a na prednjem dvorištu napravio novu. Njihova djeca su tu kuću s dvorištem 2005. prodala mladom bračnom paru Kristijanu Kovaču i ženi Sandri, r. Baranić iz Orehovice. Starinska kola Ladislava Husića, kao i razni drugi osobni predmeti završili su u zavičajnoj zbirci u Maloj Subotici.

Sudbina je htjela da se lugar Ladislav Husić na staru godinu 1930. smrznuo u šumi koju je desetljećima njegovao i pazio. Te noći se vraćao s domjenka Šumarije te ga je zamela strašna mećava. Zahvaljujući njegovom psu, sin Ivan ga je našao polusmrznutog, no Laci je nakon tri mjeseca ipak preminuo od posljedica smrzavanja. Tako, sudbinski gledano, lugaru Husiću šuma kod Orehovice nije bila samo život, nego, nažalost, i smrt. Skončao je kao

i njegova šuma, kao i legendarni hrastovi Adam i Eva. Zajedno su nestali zauvijek, a ostale su samo legende i sjećanja.

Ladislav Husić dao je školovati za lugara i svojeg najstarijeg sina Stjepana (1888.-1963.). Stjepan je u ono vrijeme završio građansku školu i imao obrazovanje šumara, a službu lugara je dobio oko 1911. godine u nadšumariji grofa Eugena Feštetića u Domašincu. Zahvaljujući tome što je od svih Feštetićevih šuma u Međimurju ona u Murščaku između Domašince i Mure bila najveća i najbogatija hrastom lužnjakom, Feštetići su u 19. stoljeću izgradili četiri važna objekta: Oberjagariju (nadšumariju) u Domašincu, Šumarski dom (lugarnicu) Podnova u Murščaku blizu Letinskog mosta, mrežu leši (putova) kroz šumu Murščak te zemljani nasip za obranu od poplava rijeke Mure. Zgrada nadšumarije (kurija) u Domašincu bila je približno dimenzija 22x8 metara uz cestu, a s dvorišne strane bila je izgrađena i kuhinja sa smočnicom te još jedan stan 8x8 metara za kočijaša Lojzeka. Cijela zgrada građena je u obliku slova T, a u dvorištu su bile izgrađene razne gospodarske zgrade. Danas je sačuvana samo obnovljena polovina kurije. Ostalo je srušeno. U dvorištu kurije, uz ogradu, uvijek je bilo složeno stotine kubika složnjeva drva koji su bili prodavani ljudima iz Domašince i okolnih sela te su se razvažala po grofovskim marofima (alodijima) diljem cijelog Međimurja. Dvorište cijele nadšumarije bilo je površine od 1600 čhv-a. Pola je koristio oberjagar (nadšumar) Mađar Janoš (Ivan) Kovač i njegova supruga Anuška dok je na drugoj polovini, u svojoj kući, s obitelji živio lugar Stjepan Husić (Pišta) i njegova supruga Ana, r. Žir. Husićeva žena Ana bila je kći gazde Feštetićevog marofa u Svetom Križu koji je prije toga bio lugar u lugarnici Podnova. U lugarnici Podnova, sedam kilometara od Domašince prema Muri, živjela su tri lugara s obitelji kojima je Husić iz Domašince bio rukovoditelj, a sva četvorica su bila podređena nadšumaru Janošu Kovaču. Lugari iz lugarnice Podnova bili su Aleksandar Marcuš (Leksi) iz Macince i Đuro Čeki iz Goričana. Treći lugar se stalno mijenjao, pa mu stoga ne znamo točno ime i prezime. Svaki od lugara koji su čuvali šumu Murščak imao je svoju izraženu osobnost. Husić je bio najautoritativniji i zapravo strog lugar. Čeki pak je bio poznat po visokoj figuri i mršavom habitusu, te je bio slab lovac; divljač bi nosio doma samo kad bi je odstrijelio neki od kolega. Prije lugarske službe, Marcuš je bio

neuhvatljiv lovokradica (*raubšicer*) u Feštetićevim šumama, pa mu je grof mogao doskočiti jedino tako da ga je primio u svoju službu za lugara u Murščaku. Niti lugar Husić nije bio slučajno primljen u grofovsku službu. Naime, otac njegove žene Ane (Vendel Žir) bio je najprije lugar u Podnovi, a kasnije je postao gazda marofa (alodija) u Svetom Križu, pa je poznanstvo s grofovima službenicima iskoristio za zaposlenje svojega zeta Stjepana. Tako, stjecajem okolnosti, Stjepanovi unuci imaju dva pradjeda koji su bili grofovi lugari – po djedu i po baki.

Fotografija prikazuje nekadašnje lugare grofa Feštetića u lugarnici Podnova u Murščaku sa svojom lovinom, puškama i psom. Lijevo Aleksandar Marciuš Leksi, a desno Stjepan Husić Pišta. Snimljeno oko 1918. godine.

Lugarnica Podnova je bila dimenzija 30x10 metara. Četiri stana od šezdesetak četvornih metara bila su pod jednim krovom. Zgrada je bila izvedbe bondruk (kanatna) čiji su zidovi građeni od drvenog hrastovog kostura ispunjeni opekam iz ciglane grofa Andre Andrašija iz Letine. Tri su stana koristili lugari sa svojim obiteljima, a četvrti je bio namijenjen samo za elitu lova kamo je povremeno dolazio i sam grof Feštetić.

Lugarnica s dvorištem od 2000 čvh-a bila je smještena u sredini imanja koje je obuhvaćalo preko trideset jutara obradive zemlje i šuma. Okolo lugarnice bilo je puno uređenih voćnjaka i vrtova s cvijećem, a tu se uzgajalo i povrće za *gospona nadšumara* te se i danas u gruntonvni vodi kao *Gosponov vrt*. Lugarnicu, zajedno s imanjem, Mađari su nazvali Podnova Puszta (salaš). Nažalost, ne postoje fotografije te lugarnice koja je srušena 1965. godine. Pamtimo tek da su u dvorištu lugarnice bili izgrađeni razni gospodarski objekti u stilu arhitekture 19. stoljeća. Tako su se u dvije staje uzgajala goveda, a u svinjcima na stotine svinja koje su odlazile na žirenje u obližnje šume.

Prostor Murščaka obuhvaćao je ogromno šumovito područje uz rijeku Muru od Podturna do Kotoribe, ali se danas u govoru najčešće misli samo na Feštetićevu šumu hrasta lužnjaka od oko 4000 jutara iza Domašince. Uloga lugara bila je čuvanje šume od drvokradica i lovokradica, organizacija čišćenja šume od štetnog grmlja, genetski loših i prekobrojnih stabala, organiziranje elitnog lova, kontrola kompanija (šumskih radilišta) te organizacija transporta sirove i finalne robe. U Murščaku je bilo pet do šest kompanija. Svaka se sastojala od pet specijaliziranih šumskih radnika i jednog kuhara. Spavali bi u šumi u brvnarama gdje se ložilo danju i noću bez prestanka. Zimi, kada je drvo vegetacijski mirovalo, sjekli su hrastova stabla koja su zatim preko cijele godine obrađivali. Proizvodni asortiman bio je širok, jer je društvo u tom vremenu i fazi tehnološkog razvoja još uvijek za raznolike potrebe uvelike koristilo drvo. Ipak, najviše su izrađivali hrastove dužice za bačve koje su se zatim prodavale diljem cijele Europe, pa planke za engleske brodove, pragove za željezničke pruge diljem cijele Austro-Ugarske, raznu građu za mostove te stambene i gospodarske objekte i slično.

Dok je grof Feštetić bio vlasnik međimurskih šuma, gospodarilo se racionalno prema tadašnjim strogim ugarskim zakonima. Ali, kad je 1923. šume otkupila Šumarija Slavonija d.d. iz Zagreba, počela je brutalna sječa i devastacija međimurskih šuma, posebno one najveće i najbogatije u Murščaku. Kao da smo ukleto loši gospodari sami sebi, a dobri sluge tuđincima! Oko 4000 jutara hrastove šume u Murščaku postalo je eldorado za mnoge trgovce, seoske birove, odbornike, velike i male gazde, te na kraju za svakoga tko se usudio kupiti jedno do dva jutra

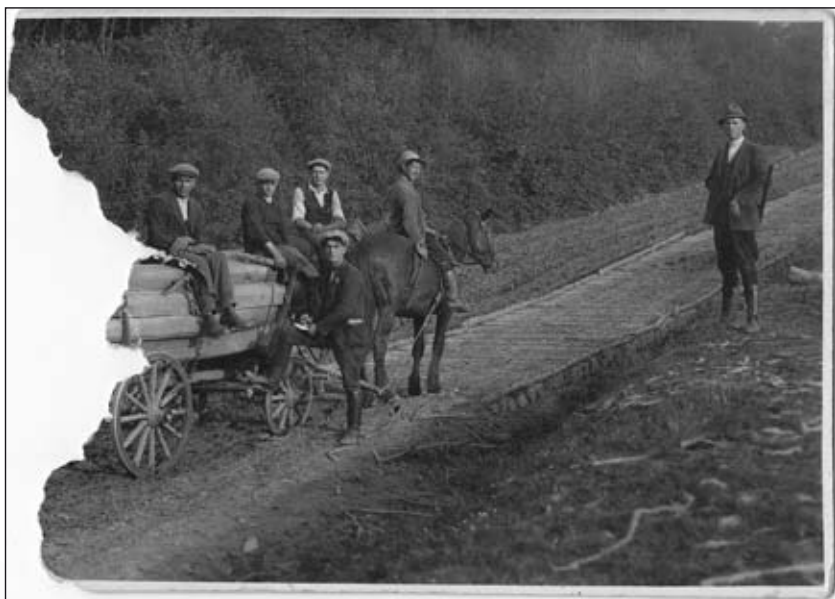
Šumsko radilište odnosno tzv. "šumska kompanija" (crtež: Boris Jeđud)

hrastove šume sa zemljištem na zajam od tadašnjih banaka. Šumarija Slavonija je najprije prodavala samo drvo, a kasnije i zemljište s drvom. Bile su to krizne i gladne godine, pa je svaki seljak nastojao doći do jutra ili dva oranice kako bi prehranio mnogobrojnu obitelj. Tako su u Muršćaku od nepreglednih šuma procvjetala polja raznih usjeva, a Domašinec s okolicom je postao jači poljoprivredni kraj. Zavladała je svojevrsna „šumska groznica“. Mještani okolnih sela, redom Goričana, Donjeg Kraljevca, Hodošana, Palinovca, Donjeg Hrašćana, Turčišća, Domašince, Gardinovca, Dekanovca kao i razni trgovci iz cijelog Međimurja, nastojali su kupiti jutro do dva hrastove šume sa zemljištem, a oni bogatiji kupovali su i više od trideset jutara! U šumi je tada, danju i noću te iz raznih mjesta, bilo i preko tisuću ljudi od kojih su jedni trgovali, drugi kupovali, a najviše je bilo sirotinje (najamne radne snage) koja je obarala tuđa stabla ili iskapala panjeve u šumama jaćih gazdi. Nitko tada nije bio svjestan da se rušio jedinstveni ekosustav u ovom dijelu Europe koji je priroda stvarala milijunima godina (kroz geološku prošlost) te da je Međimurje zauvijek izgubilo ogromno prirodno i gospodarsko bogatstvo. Nakon grabeži na Zrinskim i Frankopanovim posjedima, bila je to za Hrvatsku,

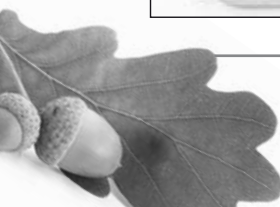

Prijevoz hrastovih pragova iz međimurskih šuma za željezničke pruge diljem ondašnje Europe

Od prašume do Regionalnog parka Mura-Drava

posebno za Međimurje, druga velika gospodarska, no sada i ekološka katastrofa koja je ostavila trajne posljedice na međimurskom prostoru. Porušen je prvoklasni hrast lužnjak uz Muru i Dravu, izvršena milenijska devastacija Međimurja, tog *Hortusa Croatiae*. Prema izjavama starih ljudi iz Domašince, šuma Murščak je bila prosječno stara oko 250 godina, a tu je raslo na stotine starih metuzalema među hrastovima (svojevrsnih Adama i Eva) koje nitko nije fotografirao ili pak su fotografije sa sobom odnijela ta „nesrećna gospoda“ iz Šumarije Slavonija.

U starih Slavena hrast je sveto drvo i simbol uzvišenosti, snage, mudrosti i gostoprimstva. Opjevan je i u hrvatskoj himni „*Dok mu hrašće bura vije*“. Nakon propasti Austro-Ugarske 1918. dolazi na vlast država SHS koja odmah počinje provoditi agrarnu reformu odnosno dijeliti u zakup seljacima grofovsku zemlju i objekte koje su kasnije isti otkupljivali. Narodu oduzeto, narodu vraćeno, osim crkvenih imanja iz političkih razloga. Godine 1924. kuću i dvorište bivše oberjagarije od 800 čvh-a s gospodarskim zgradama od Šumarije je otkupio i bivši lugar Stjepan Husić. Godine 1926. Husići prodaju svoju kuću s dvorištem i još četiri jutra prvoklasne obradive zemlje „Met poti“ u Domašincu te iste godine kupuju bivšu lugarnicu Podnova zajedno s cijelim imanjem velikim preko 30 jutara obradive zemlje i šume. Bračni par Husić od 1926. živi u Podnovi. Husić je samostalni gospodar iako još radi za Šumariju, a zemlje su mu na rentu obrađivali seljaci iz Domašince i Dekanovca. Ana i Stjepan su zajedno imali šestero djece, a sedmo dijete (također Stjepan) je 1930. umrlo zajedno s majkom pri porodu. U međuvremenu, Stjepanu Husiću se rodilo i vanbračno dijete, kći Marija, kasnije udana za Tomu Hasnoša iz Dekanovca. Husićeva djeca su rođena ovim redom: 1913. godine rodio se najstariji sin Ivan, oženjen Anastazijom Pavlic iz Goričana. 1919. godine rodio se sin Ljudevit koji je umro od srčane kapi u sedamnaestoj godini života. 1920. godine rodila se kći Jelena, kasnije udana za Josipa Bistera iz Domašince. 1924. godine rodila se kći Marija, kasnije udana za Leonarda Marđetka iz Goričana. 1925. godine rodila se kći Katarina, kasnije udana za Ivana

Legendarni hrast ADAM, srušen 1925. u Međimurju.
Muškarac s brkovima i puškom koji sjedi na ADAMU je lugar Ladislav Husić.

Ana Husić, r. Žir.

Mikaca iz Domašincea. Godine 1929. rodila se kći Julijana, kasnije udana za Stjepana Furdija iz Kvitrovca. Godine 1930. je pri porodu umro sin Stjepan zajedno s majkom Anom. Već iduće 1931. godine Stjepan Husić se oženio udovicom Elizabetom Novak rođ. Katanec, koja je sa sobom dovela svoju kći Anu, rođenu 1925. godine. Obitelj je živjela zajedno dok se djeca nisu oženila i poudavala, a Stjepan i Elizabeta su sretno živjeli na polovici imanja od 18 jutara zemlje sve do Elizabetine smrti 1961. godine. Stjepan je umro 1963. godine, a djeca su 1965. srušila svoj bivši dom (lugarnicu) čije fotografije, nažalost, nema.

Godine 1963. bila je posljednja jesen bivšeg lugara Stjepana Husića u Podnovi. Umro je 25. listopada, a u njegovom dvorištu je izvršeno „s pričavanje“. Zatim je lijes s tijelom krenuo put „dekanoskog grobiča“. Po okolnim selima se pronio glas: *Umro je Stjepan Husić, kralj Murščaka!* Njegova djeca su mu podigla skroman spomenik na dekanovskom groblju u skladu sa stihovima književnika Zvonimira Husića koji je igrom sudbine kratko živio na imanju svog strica, a oni govore: *Čovjek nije velik po grobu, nego po putu koji vodi do njega.*

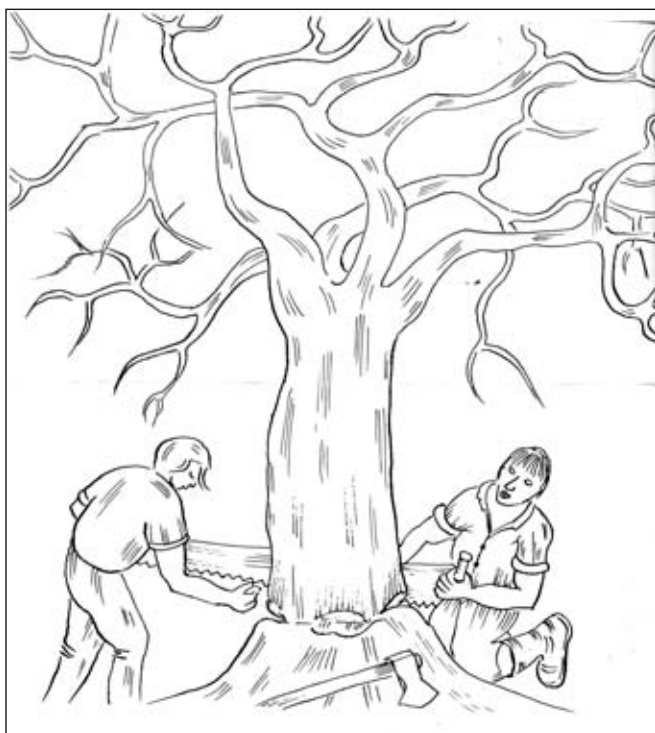
Nakon Husićeve smrti, Podnova je opustjela, a potomci se raselili po svijetu. Možemo samo zaključiti da je zakon prirode neumitan, da je sve podložno promjenama u prostoru i vremenu. Jedino što možemo učiniti jest da bilježimo događaje i činimo našu povijest bogatijom. Ovaj zapis na neki način prikazuje vječitu povezanost šuma i čovjeka. Šume su u prošlosti imale višestruku ulogu u životu ljudi. U početku su im bile jedini dom, obrana od divljih zvijeri i neprijatelja, izvor hrane, a kasnije

Elizabeta Novak i Stjepan Husić na fotografiji iz 1931. godine

su imale ogromnu tehničku te ekološku vrijednost. Šuma je svijet biljaka i životinja koji čine zajednicu živih bića (biocenoza) te zajedno s neživim okolišem predstavljaju šumsku geobiocenozu ili ekosustav koji tek čovjek može shvatiti. Predmeti od drveta ljudima su život značili, protivši ih od rođenja do smrti, doslovce od kolijevke do lijesa. Uz vodu, šume su najvredniji prirodni resurs na planetu Zemlji te su u pravu oni koji kažu: ***Dok šume dišu, i mi ćemo disati!***

Sječa hrasta potpiljivanjem (crtež: Boris Jedud)

Siniša GOLUB

Kako se i kada dogodio sumrak međimurskih šuma?!?

Hrvatska se ponosi tradicijom održivog šumarstva duljom od 250 godina. Već je u prvoj zakonskoj uredbi ili „Šumskom redu“ iz 1769. godine prepoznata potreba da se šumama treba upravljati prema načelu održivosti. Kao rezultat toga, Hrvatska danas ima prirodno samoodržive šume koje spadaju među najprostranije i najzdravije šume u Europi. Šume sveukupno pokrivaju gotovo polovicu (47,5 posto) hrvatskog teritorija. Veći je dio tog vrijednog resursa u vlasništvu države. Njime upravljaju Hrvatske šume, i to na „prirodi blizak“ način. To znači da se šumama u pravilu omogućava prirodna obnova, čime se postiže da na istoj površini rastu stabla različitih visina, debljina i starosti. Šume se najvećim dijelom sijeku selektivno, a ne čistom sječom, što omogućava održavanje sastojina u optimalnom stanju, a osigurava i neprekinutu šumovitost na velikim površinama.

Tim pasusom započinje publikacija pod naslovom „NATURA 2000 i šumarstvo u Hrvatskoj“ čiji je izdavač Državni zavod za zaštitu prirode Republike Hrvatske (2009.). Činjenica, međutim, da u Hrvatskoj imamo tradiciju šumarstva dužu od 250 godina i nije previše pomogla međimurskim šumama u drugoj polovici 19. stoljeća, a posebno pak ne u prvoj polovici 20. stoljeća. Priča Ljudevita Marđetka u prvom dijelu ove knjižice slikovito opisuje to vrijeme, a dobro informirani čitatelj ne može a

da u sjećanje ne prizove one brojne crno-bijele fotografije koje prikazuju deforestaciju sjevernoameričkog kontinenta prilikom osvajanja Divljeg zapada i takozvane Granice (The Frontier). Amerikanci su uglavnom (sve od vremena izuma fotografije) jako dobro dokumentirali svoje osvajanje prostora novog kontinenta, pa danas imaju dosta slikovnog i pisanog materijala za rekonstrukciju izgleda američkog kontinenta od sredine 19. stoljeća do danas.

Neki crkveni redovi nisu imali dvojbi oko toga da je zaposjedanje svih divljih mjesta sveti rad, a to je obuhvaćalo i šume: opat je blagoslovio drvosječe i njihov alat jer je divlje mjesto takoreći u stanju istočnoga grijeha. Takve ideje preuzete su u puritanskim stavovima prema šumama Sjeverne Amerike; njihovo je krčenje bilo čin iskupljenja i jasan znak da se ispunjava božanska nakana: krilatice su bile napredak, kontrola i korisnost. (Globalna povijest okoliša, str. 96)

No, vratimo se u Međimurje. Zbog već poslovičnog siromaštva običnog međimurskog puka u prošlosti, kao i zbog činjenice što su (vele)posjedničke knjižnice, arhivi i kulturna središta bili negdje drugdje, u većim gradovima izvan Međimurja, pronaći u Međimurju izvornu fotografiju Međimurja iz perioda 1850. do 1930. ravno je dobitku na lutriji. A upravo se u tom razdoblju, sudeći barem prema povijesnim zapisima, dogodio najveći sumrak međimurskih šuma, najopsežnija deforestacija međimurskog prostora čiji je uzrok (smišljeno ili ne!) poduzeta ljudska radnja. Zato je svaka takva fotografija, koja potkrepljuje pisane povijesne izvore, svojevrsna ekohistorijska čitanka, nešto čemu struka treba posvetiti punu pažnju i interes.

Za dublje razumijevanje Marđetkove priče, neke činjenice treba dodatno pojasniti. Međimurje je najmanja, a danas najgušće naseljena hrvatska županija s prosječno oko 165 stanovnika po četvornom kilometru. U trokutu između dviju rijeka, u toj srednjoeuropskoj *mezopotamiji*, čovjek je (od samog začetka trajnog naseljavanja ovih prostora) transformirao krajobraz i to – prije svega – rušeći stabilne i cjelovite hrastove (pra)šume kako bi iskoristio drveni materijal te posljedično pridobio plodne hektare oranica i pašnjaka. Taj trend prekinut je tek onda kad više nije ostalo ništa odviše kvalitetnog za porušiti, barem ne u ogromnim količinama, te kad se društvo u cjelini okrenulo drugim sirovinama ili barem uvozu istih iz drugih krajeva; prisjetimo se tu fljojsarenja odnosno transporta crnogoričnih trupaca Dravom iz uzvodne Slovenije, gdje je važnu ulogu imala Donja Dubrava. Stoga, kako bismo dodatno pojasnili važnost nekih fotografija objavljenih u ovoj knjižici, te dali širi povijesni kontekst koji okružuje priču Ljudevita Marđetka i naglasili važnost šuma u razvoju Međimurja, krenimo ispočetka.

Biogeografski gledano, kad naš dio Europe ne bi nastanjivao čovjek, ovdje bi rasla nepregledno velika šuma i to sa sastavom kojem (u današnje vrijeme) odgovara umjereno topla vlažna klima s toplim ljetom (Cfb). Kad je riječ o Međimurju, toj *zemlji između voda* odnosno o malom prostoru

stisnutom između dviju nizinskih rijeka, ovdje su kroz prošlost dominirale guste prašume HRASTA LUŽNJAKA, i to u relativno širokom prostoru kojim su (prije ljudskih intervencija) vladale žive rijeke. Pod pojmom „živa rijeka“ ovdje podrazumijevam svaku onu rijeku koja samostalno (bez utjecaja čovjeka) kreira svoj položaj u geografskom prostoru i koja taj prostor oblikuje svojom hidrodinamikom. U tom prostoru u kojem su, dakle, divljale žive rijeke, a nije bilo čovjeka koji bi ih krotio, rasla je gusta hrastova prašuma kojoj su odgovarale sezonske poplave, visoka razina podzemnih voda i drugi elementi prirodne osnove. Takvu šumu u literaturi nalazimo i pod staroslavenskim nazivom KNEJA.

Međutim, ovaj dio svijeta već dugi niz stoljeća nastanjuje čovjek. Zbog izrazito povoljnog položaja u srcu Europe, Međimurje je oduvijek bilo na sjecištu puteva, a zbog spleta brojnih drugih okolnosti, bilo je i poželjno za življenje.

(Zbog malog formata ove knjižice, upućujem vas na dva vrijedna izvora informacija vezanih uz prošlost prostora i razvoj utjecaja čovjeka na prostor. To su: *Povijest europskog okoliša* (2002.) i *Globalna povijest okoliša* (2010.). Vidi bibliografiju za više detalja.)

Iz „Globalne povijesti okoliša“ saznajemo: *Prije 1800. područja pod šumom na svjetskoj su skali bila naizgled beskrajna. No na lokalnoj je razini gubitak šumskoga pokriva mogao uzrokovati zabrinutost. Razdoblje najvećega uništavanja počinje oko 1800. i razmatra se kao dio rasprave o industrijalizaciji.* (str. 92)

Kao i drugdje u Europi i diljem svijeta, period **Industrijske revolucije** (18. i 19. stoljeće) prouzročio je ogromne promjene u poljoprivredi, šumarstvu, rudarstvu, transportu i razvoju tehnologija općenito, stvarajući pritom veliki efekt na socioekonomske i kulturološke prilike tog vremena. Industrijska revolucija započela je u Ujedinjenom kraljevstvu Velike Britanije, da bi se posljedično proširila diljem Europe, Sjeverne Amerike i ostatka svijeta.

Industrijska revolucija, u konačnici, nije zaobišla niti Međimurje. No, da se ne bismo previše udaljili od glavne teme – uzroka masovnog krčenja šuma u Međimurju – fokusirajmo se na činjeničnu prošlost (povijest). Točnije, na vlasnike Međimurja u periodu ključnom za „početak kraja“ izvornih šumskih sastojina uz Muru i Dravu u Međimurju.

Povijesne činjenice, preuzete iz knjige „**Međimurska povijest**“ mr.sc. Vladimira Kalšana su sljedeće:

Obitelj grofova Feštetića i to grana od Tolne gospodarila je Međimurjem 132 godine (1791.-1923.) i bili su posljednji feudalni gospodari Čakovečkog vlastelinstva. Grof Juraj Feštetić (1755.-1819.) kupio je Čakovečko vlastelinstvo 1791. godine od čeških grofova Althana za tadašnju ogromnu svotu od 1,6 milijuna forinti. (...) Uz obitelj grofova Feštetić početkom 19. stoljeća u Međimurju su važnu ulogu igrale još tri barunske obitelji. Bile su to obitelji Inkej od Palina (Inkey de Pallin), Somšić od Sarda (Somsics de Sard) i Knežević (Knezevits).

Popis stanovnika obavljen 1857. godine govori da u Međimurju živi 58.721 stanovnik. Struktura poljoprivrednih površina u Međimurju bila je sljedeća: oranica 40,28%, livada 19,67%, vinograda 1,76%, pašnjaka 17,82%, šuma 20,24% i tršćaka 0,23%.

Veleposjed grofa Feštetića intenzivno se kapitalizira, a pored promjene temeljnih odnosa, bez sumnje najznačajnija je izgradnja prvog velikog industrijskog pogona u Čakovcu. Bila je to tvornica šećera (Zuckerfabrik) koju je u Starom gradu podigao grof Juraj Feštetić (1815.-1883.) s grupom od 114 dioničara, poduzetnika šećerne industrije iz Brna i Opave. Punom proizvodnjom čakovečka je šećerana započela raditi 1858. godine. Zbog uzgoja šećerne repe iskrčeni su veliki kompleksi šuma. Nestale su hrastove šume od Čakovca do Drave, nestao je Zverinjak. Vukovi i divlje svinje istrijebljeni su u Međimurju. Šećerana je zatvorena 1870. godine. (str. 195, 197, 221 i 222)

Tu, eto, povijest Međimurja bilježi prvu veliku ekološku devastaciju prostora uzrokovanu ljudskim radom uz pomoć tehnike i tehnologije onog vremena. Jer, po prvi je put u Međimurje dovezen, montiran i pušten u pogon parni stroj, taj simbol industrijske revolucije i sredstvo kojim je čovjek (žešće nego pilom, sjekirom i motikom) lakše krotio izvornu divljinu. U poljoprivredi, pak, organizirano započinje proizvodnja industrijske monokulture, šećerne repe. Ponovno naglašavam: Kad bismo imali veliki album fotografija Međimurja iz tog vremena, slika radikalnih promjena u prostoru bila bi nam zornija!

Radi opće slike, podsjetimo još da je 1860. godine grof Juraj Feštetić dobio i prvu koncesiju za vađenje nafte i ugljena, i to za polje nazvano „St. Georg“ u Peklenici. Započinjala je trgovina fosilnim gorivima, ona su posta(ja)la temelj industrijske ere.

Nepuna četiri desetljeća kasnije, povijesne su činjenice sljedeće:

Struktura poljoprivrednih površina 1895. godine u Međimurju bila je sljedeća: oranica 48,05%, vrtova 1,89%, livada 16,32%, vinograda 1,64% s time da je bilo 1,59% zasađenih površina, a 0,05% zapuštenih, pašnjaka 16,86%, šuma 14,92% i trščaka 0,32%.

U vremenu od 1857. do 1895. godine došlo je do uočljivih promjena u strukturi poljoprivrednog zemljišta u Međimurju. Površina oranica povećana je za 8%, livada za 3%, a površina šuma je smanjena za 6%. To je razumljivo jer je od 1855. godine u Čakovcu radila velika šećerana koja je inicirala krčenje šumskih površina i sadnju te industrijske kulture. Ostale se površine nisu bitnije promijenile. (str. 243)

Već rana povijest proizvodnje šećera predstavlja drukčiji proizvod i uzrokuje drukčije prostorne odnose. Šećer je u biti luksuz što stvara ovisnost i nikad nije bio jeftini izvor energije. Gdjekad je bilo potrebno i 100 kubičnih metara gorivoga drva za kristalizaciju jedne tone šećera. Posljedice vrlo brzoga nestajanja šuma bile su vrlo teške u smislu da je kultura ubrzo upala u ekonomske teškoće zbog toga što nije bilo dovoljno drva, a tla su bila lišena važnih minerala. Europska sklonost slatkome skupo je koštala i okoliš i, u izravnijemu smislu, ljude. (Globalna povijest okoliša, str. 88-89)

Naglasimo, dakle, sljedeće: u manje od 40 godina, deforestirano je daljnjih 6% šuma u Međimurju.

Početak 20. stoljeća Čakovečko vlastelinstvo grofova Feštetića iznosilo je površine skoro 32.000 rali. Sjedište vlastelinstva bio je i dalje Čakovec s centralnim marofom, a marofi su bili i u Svetom Roku, Novim Dvorima, Svetom Križu i Turčišću. Vlastelinstvo je imalo i dva lovna područja sa sjedištem u Domašincu i Gornjem Mihaljvcu. U majurskoj obradi bio je 10681 ral šume, 9605 rali oranica, 4750 rali pašnjaka, 3098 rali livada, 83 rali vrtova, 16 rali vinograda i 18 rali trščaka. Vlastelinstvo je iznajmilo 517

rali oranica, 197 rali livada, 191 rali pašnjaka, 42 rala šume, 2 rala vrta i 1 ral vrbika. Na posjedu je bilo i 1980 rali neobrađenog zemljišta. (str. 255).

Ostanimo još malo u prošlosti. Velike zemljišne posjede u Međimurju 1918. godine još su uvijek držali grofovi Feštetići, čak 16.597 katastarskih rali. U sljedeće dvije godine (1919. i 1920.) provedena je agrarna reforma, čime je došlo i do podjele zemljišta na veleposjedu grofa Feštetića. Drugim riječima, veleposjed se rascjepkao kako bi svoj dio kolača u zakup dobili tzv. agrarni interesenti, seljaci-zakupnici.

U Donjem Međimurju, na prostoru između šume Murščak, Letinskog mosta, Goričana i Kotoribe, nalazio se veleposjed grofa Aleksandra Andrassyja. Sjedište veleposjeda čiji je dio na međimurskoj strani Mure iznosio 412 rali i 834 čhv bilo je u Letenyu u Mađarskoj. Zemljište toga veleposjeda bilo je u cijelosti privedeno svrsi agrarne reforme. Davano je u zakup agrarnim interesentima iz Goričana, Draškovca, Donjeg Vidovca i Kotoribe. (str. 279)

U agrarnim ekonomijama šume se uglavnom više cijene zbog svojih proizvoda nego zbog svoje prisutnosti. No, u niskoprihodnim je ekonomijama deforestacija još uvijek pet puta intenzivnija od pošumljivanja. (Globalna povijest okoliša, str. 91 i 199)

Prema mišljenju mnogih, ključni trenutak za tragični usud međimurskih šuma dogodio se 1923. godine. Grof Eugen Feštetić je 1923. godine prodao Čakovečko vlastelinstvo zagrebačkoj firmi „Slavonija“ d.d. U Čakovcu je 21. rujna 1923. godine sklopljen kupoprodajni ugovor između grofa Eugena Feštetića, veleposjednika iz Pribislavca i „Slavonije“ d.d. iz Zagreba.

Što je „Slavonija“ d.d. učinila s kupljenim (međimurskim!) šumama? Za jasniji odgovor, vratite se na tekst Ljudevita Marđetka.

Dakako, i priča oko nestanka izvornih šuma u Međimurju može se, poput brojnih drugih stvari u životu, relativizirati. **Postavlja se niz pitanja.** Je li baš Slavonija d.d. u ogromnoj mjeri devastirala šume na području Međimurja ili ih je samo dokrajčila nastavljajući procese i trendove koje su prethodno započeli veleposjednici i tijela ondašnjih vlasti? Jesu li svi ti veleposjednici imali samo kratkoročne interese u Međimurju, pa ondašnjim Međimurjem nisu upravljali brigom dobrog gospodara nego

su se tek vodili načelom iskoristi-i-idi dalje? Je li uopće postojalo nešto poput ekološke svijesti ili već kod feudalaca uočavamo koncept divljeg kapitalizma kakav i danas razara prirodne vrednote i ograničene resurse diljem svijeta? Je li informacija o proglašenju Yellowstonea (1872.) kao prvog nacionalnog parka na svijetu stigla i do progresivnih (i obrazovanih) Feštetića čiji je predak Juraj Feštetić već 1797. godine otvorio i danas poznati „Georgikon“ odnosno poljoprivredno-gospodarsku školu u mađarskom Keszthelyju? Kako se ideja zaštite divljine odrazila na promišljanje prostora i stavove veleposjednika na starom kontinentu, u Europi? A kako pak oblikovanje i zaštita parkova u Europi na stavove zemljoposjednika na teritoriju današnje Hrvatske? Jesu li „agrarno gladni“ seljaci učinili više štete nakon zakupa vlastelinskih šuma? Da li bi šume u Međimurju ostale pošteđene devastacije da je vlasništvo nad njima ostalo u rukama nekolicine i da nije bilo agrarnih reformi koje su rascjepkale veleposjede? Je li Gospodarsko-šumarsko učilište u Križevcima, preteča Šumarskog fakulteta u Zagrebu, počevši s radom 1860. godine, uspostavljeno prekasno da bi se očuvale stabilne šumske sastojine u Međimurju?

To su samo neka od bezbroj pitanja kojima se tek treba početi baviti u Međimurju. Stoga nakana ovog teksta nije davanje konačnog suda, nego poticaj na dublje i sveobuhvatnije ekohistorijsko istraživanje „konačnog pada“ izvornog šumskog blaga na području Međimurja.

No, podsjetimo, ostaje činjenica da su već oko 1860. godine iz Međimurja nestali vukovi, simbol divljine i vrsta velike zvijeri koja za svoj opstanak treba relativno velike prostore s malom gustoćom ljudske naseljenosti. Drugim riječima, nestanak vuka je jasni indikator da su prirodna staništa (u ondašnjem Međimurju) postala premala, a gustoća mreže naselja i nazočnost čovjeka u prostoru (dotad vučjem staništu) prevelika. Ustuknule su šume, nestao je i vuk.

Šumske površine u Međimurju danas

Ukupno	ha	ari	m ²
Površina šuma – ukupno	9.480	50	22
Vlasnici fizičke osobe	6.306	83	39
Vlasnici pravne osobe	3.173	66	83

Stanje 27. siječnja 2011.

Izvor: Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Čakovec

Međutim, čak i laiku koji obilazi današnje međimurske šume razvidno je da te šume nemaju niti približno istu zalihu hrastovine kao u vrijeme prije prvih velikih sječa! Ono što nisu srušili i eksploatirali veleposjednici, a kasnije i (ekološki neosjetljiva i bezobzirna) Slavonija d.d., polako su dokrajčili seljaci-zakupnici, te u zadnjih pedesetak godina (nakon plinifikacije Međimurja) privatni šumoposjednici – svojom nebrigom oko herbije i nasljeđenog šumskog blaga.

U zadnjih pola stoljeća, međimurske šume se polako napuštaju kao izvor ogrjevnog drva. To, međutim, ponovno otvara prostor drvokradicama i prekupcima, jer privatne šume (kojih u Međimurju ima dvostruko više od državnih!) sustavno ne čuvaju niti lugari, niti pak su privatni šumoposjednici organizirani u interesne zajednice koje bi na stručni i potrajni (održivi i prirodni bliski) način upravljale šumama kao živim organizmom u kojem obitava bogata bioraznolikost.

Kad svemu tome pridodamo pošast koja je polako zavlada svijetom – naime globalno širenje invazivnih vrsti i njihova dominacija nad zavičajnim vrstama – tada su šume u Međimurju u još nezavidnijem stanju. Jer, velikim površinama u međimurskim šumama danas dominira bagrem (ono što narod popularno zove gacija), invazivna vrsta porijeklom iz Sjeverne Amerike. Iako ima svoju primjenu u industriji i domaćinstvu, dio šumarske struke ipak bagrem definira kao „šumski korov“. Ako bi se taj korov iskorijenio, koliko bi šume ispunjene samo zavičajnim vrstama u Međimurju ostalo?

Novo vrednovanje šumskog blaga u Međimurju

Šuma, posebno ona prirodnog sastava, u današnje vrijeme predstavlja ekološki kapital koji zbog sve očitijih klimatskih promjena sve više dobiva na vrijednosti. Osim neposredne koristi koju čovjek fizički izvlači iz šume, prepoznate su i općekorisne funkcije šuma (OKFŠ), te su iste čak definirane u Zakonu o šumama:

Općekorisne funkcije šuma jesu:

- ☞ zaštita tla od erozije vodom i vjetrom,*
- ☞ uravnoteženje vodnih odnosa u krajobrazu te sprečavanje bujica i visokih vodnih valova,*
- ☞ pročišćavanje voda procjeđivanjem kroz šumsko tlo te opskrba podzemnih tokova i izvorišta pitkom vodom,*
- ☞ povoljni utjecaj na klimu i poljodjelsku djelatnost,*
- ☞ pročišćavanje onečišćenoga zraka,*
- ☞ utjecaj na ljepotu krajobraza,*
- ☞ stvaranje povoljnih uvjeta za ljudsko zdravlje,*
- ☞ osiguranje prostora za odmor i rekreaciju,*
- ☞ uvjetovanje razvoja ekološkoga, lovnog i seoskoga turizma,*
- ☞ očuvanje genofonda šumskoga drveća i ostalih vrsta šumske biocenoze,*
- ☞ očuvanje biološke raznolikosti genofonda, vrsta, ekosustava i krajobraza,*
- ☞ održavanje opće i posebne zaštite prirode (nacionalni parkovi i dr.) šumovitog krajobraza,*
- ☞ ublažavanje učinka »staklenika atmosfere« vezivanjem ugljika te obogaćivanje okoliša kisikom,*
- ☞ opća zaštita i unapređivanje čovjekova okoliša postojanjem šumskih ekosustava kao biološkoga kapitala velike vrijednosti te*
- ☞ značenje u obrani zemlje i razvoju lokalnih zajednica.*

Posebnu pak vrijednost imaju šume u riječnim dolinama koje su u Europi danas prava rijetkost jer su prostori riječnih nizina već stoljećima zauzeti naseljima, industrijom, prometom i poljodjelstvom. To su čovjeku oduvijek bili vrlo zanimljivi prostori, kako zbog plodnog tla, tako i zbog blizine rijeke. Međutim, u vrijeme velikih vodostaja, voda traži svoj prostor, pa smo danas svjedoci sve češćih poplava uzrokovanih radnjama u domeni vodne politike koja prilikom svojih projekata obuzdavanja rijeka ne uzima u obzir SVE varijable koje bi trebala. Ekološki pokret na

početku 21. stoljeća na tu problematiku skreće pažnju i određeni pomaci u upravljanju rijekama već su vidljivi, iako je proces vraćanja rijeka u (do)prirodno stanje prespor.

Svekolike ekološke promjene Murščak, zajedno s ostatkom šuma u Međimurju, trpi sve do današnjih dana. Ipak, Murščak je i danas u Međimurju još uvijek sinonim za pravu šumu. Naravno, po svojim odlikama i veličini hrastovih sastojina to više nije šuma poput podravskog REPAŠA ili pak slavonske SPAČVE. Što zbog svoje faktične vrijednosti, što zbog legende o starim dobrim vremenima, Murščak još uvijek nosi karizmu divljine, barem u onim dijelovima koje nisu načeli bezobzirni kradljivci preostalih hrastova ili vikendaši koji bez poštivanja uvjeta zaštite prirode u toj šumskoj katedrali grade svoje nazovi-vikendice.

Međutim, deforestacijom kroz zadnje stoljeće, ali i brojnim drugim procesima poput pretvaranja šume u livade i oranice, pa izgradnjom nasipa za obranu od tzv. štetnog djelovanja voda, pa zapuštanjem livada i oranica, itd., izvorni šumski prostori pretvoreni su u nove vrste staništa na kojima uvjeti odgovaraju nekim drugim biljnim vrstama. Odličan diplomski rad Monike Podvezanec (danas Cindrić) iz 2009. godine pod nazivom „Prilog poznavanju flore Murščaka“ kazuje sljedeće:

Na području Murščaka dominiraju tri osnovna tipa biljnih zajednica: vrbici i šume vlažnih staništa, močvarna vegetacija i kontinentalni vlažni travnjaci. U vrbicama prevladavaju razne vrste roda Salix. Ostale šumske zajednice su šume bijele vrbe s bročikom, bijele vrbe i crne topole, šumske zajednice koje sukcesijom prelaze u šumsku zajednicu hrasta lužnjaka s velikom žutilovkom i šume crne johe s blijedožučkastim šašem. Močvarna vegetacija je razvijena u starim rukavcima rijeke i jarcima iz kojih se nekad vadio šljunak. Ta je vegetacija predstavljena obraštajem vodenih rubova (trščaci, šašici, sitovi), hidrofitskih zajednica slatkih voda (slobodno plivajućom vegetacijom, zakorijenjenom submerznom vegetacijom i zakorijenjenom plutajućom vegetacijom). Na vlažnim staništima Murščaka uz tok rijeke Mure, kanalima, nasipima, starim rukavcima, barama i šumarcima razvijene su vlažne livade. (...) Na malim se površinama mogu pronaći i elementi ruderalne vegetacije, vegetacije korova i vegetacije šumskih rubova zbog blizine naselja i obradivih površina.

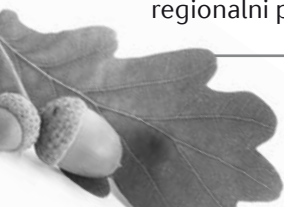
Kroz dvogodišnje florističko istraživanje (2007. i 2008.) autorica je utvrdila čak 300 svojti vaskularnih biljaka, od toga dvije papratnjače (preslice) i 298 sjemenjača (239 dvosupnica i 59 jednosupnica). Analizom alohtonih invazivnih svojti utvrđena je prisutnost 26 alohtonih (nezavičajnih) svojti, od kojih je čak 16 invazivnih, a 10 neinvazivnih. Na istraživanom području Muršćaka utvrđene su tri svojte iz **Crvene knjige vaskularne flore Hrvatske** od kojih je jedna ugrožena, a dvije su osjetljive.

Kad bi takva (floristička i faunistička) istraživanja kroz povijest bila pravilo, a ne tek izuzetak i plod pojedinačnog truda i entuzijazma, današnje bismo stanje Muršćaka lakše usporedili s onim iz prošlosti. No, kako takvih podataka iz prošlosti nema ili općenito nisu dostupni, ostaje nam još mnoštvo tema za opširno i multidisciplinarno ekohistorijsko istraživanje.

Sedamdesetak godina nakon te (iz današnje perspektive gledano!) okrutne deforestacije Muršćaka, ali i drugih šuma uz Muru i Dravu u Međimurju, prostor se počinje drukčije vrednovati te promišljati kao vrijedan. Vrijedan čak u tolikoj mjeri da Skupština Međimurske županije cjelokupni prostor uz Muru u Međimurju dana 18. travnja 2001. godine proglašava zaštićenim kao **zaštićeni krajolik rijeke Mure**. Promjenom zakonske terminologije, zaštićeni krajolik postaje značajni krajobraz, ali kategorija zaštite ostaje ista. Godine 2007. konačno s radom započinje Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Međimurske županije. Ta je ustanova propisana Zakonom o zaštiti prirode.

Daljnijim razvojem ekološke svijesti, pravilnim vrednovanjem prostora i zalaganjem hrvatskih i europskih nevladinih ekoloških udruga i ustanova za zaštitu prirode, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u veljači 2008. godine proglašava preventivnu zaštitu nad prostranim područjem Regionalnog parka Mura-Drava, na području čak pet hrvatskih županija. To su redom: Međimurska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravska i Osječko-baranjska. Na svojoj istočnoj granici, regionalni park se naslanja na Park prirode Kopački rit.

U veljači 2011. godine, uredbom Vlade Republike Hrvatske trajno je zaštićeno područje Regionalnog parka Mura-Drava (NN 22/2011) koji se proteže kroz pet hrvatskih županija na ukupnoj površini od 87.680,52 hektara. Sastavni dio parka je i međimurski Murščak, prostor koji je doživio transformaciju od prašume do regionalnog parka.

Unatoč svim prije navedenim promjenama u prostoru uz Muru i Dravu u Međimurju, područje Murščaka kao i sva ostala područja unutar granica regionalnog parka uspjela su sačuvati neke svoje izvorne odlike sve do 21. stoljeća. Dakako, u tom je prostoru prevladavajući i vidljiviji utjecaj čovjeka od odlika izvorne prirode. No, bez obzira na sve promjene koje su zadesile taj prostor kroz vrijeme, Mura kroz cijeli svoj tok po Međimurju i Drava nizvodno od Donje Dubrave, danas oblikuju prirodni i kulturološki krajobraz koji je, eto, konačno prepoznat kao vrijedan zaštite i dostojan pravednijeg vrednovanja.

Dok dovršavamo ovu knjižicu (kolovoz/rujan 2011.) počinju prvi ozbiljniji koraci prema nominaciji vrijednih prirodnih područja uz Muru, Dravu i Dunav u Hrvatskoj i Mađarskoj kao budućeg međunarodnog rezervata biosfere pod okriljem UNESCO-a. Ideji se priključuju i Austrija, Slovenija i Srbija, čime će taj prostor (po proglašenju rezervata biosfere) postati jedno od prepoznatljivijih zaštićenih područja na planetu Zemlji. U svakom slučaju, Regionalni park Mura-Drava zajedno s Parkom prirode Kopački rit već sada je najveće zaštićeno prirodno područje u Europi temeljeno na nizinskim rijekama – Muri, Dravi i Dunavu.

Umjesto zaključka

Iako udaljen od Murščaka, u Malom Mihaljvcu je 2007. godine podignut SPOMENIK MEĐIMURSKOJ ŠUMI. Izradu i postavljanje spomenika inicirala je Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Međimurske županije. Prema nama dostupnim podacima, to je jedini simbolički spomenik šumi na području Republike Hrvatske, smješten u samom središtu sela koje je sa svih strana okruženo šumom hrasta kitnjaka i običnog graba.

U svibnju 2011. godine, povodom Dana zaštite prirode u Republici Hrvatskoj, jedan je Međimurec dobio nagradu za životno djelo u zaštiti prirode; Josip Movčan, dipl.ing. šumarstva, rođen 1925. godine, koji je

gotovo cijeli svoj radni vijek proveo u Nacionalnom parku Plitvička jezera, štiteći prirodu, posebno šume i vode, te oblikujući sustav posjećivanja koji je u 2011. godini rezultirao s više od milijun posjetitelja tog prvog hrvatskog nacionalnog parka.

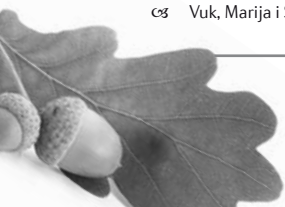
Tijekom jesenskih mjeseci 2011. godine, na mnogim će se lokacijama u Međimurju obaviti pošumljavanje na česticama koje su danas marginalno poljoprivredno zemljište, područje bivših šuma koje je erodiralo do te mjere da ga može spasiti samo uspostava nove šume. Važno je pritom naglasiti da pošumljavanje ne obavljaju samo „Hrvatske šume“ nego i udruge građana – ekološke, lovačke i druge – čiji članovi polako, ali uporno ispravljaju grijehе svojih predaka.

Krajem 2011. godine u Međimurju kreće temeljita obnova jednog bivšeg vlastelinskog majura, sadašnjeg Centra za posjetitelje Križovec. U toj će zgradi biti smješten edukacijski centar u kojem će svi naraštaji Hrvata i drugih posjetitelja dobivati nove spoznaje i znatiželje o prirodi ovog dijela Europe. Centar već i sad obilaze djeca iz svih dijelova Hrvatske, u njih se usađuje zrno spoznaje o prirodnim vrednotama uz Muru i Dravu. Kao što je delnički šumar i naš dobar prijatelj Ivan Pleše-Lukeža u svojoj knjizi „Sumrak goranskih šuma“ zapisao, djelovanje Centra je:

Posvećeno hrvatskoj djeci, tim kandidatima budućnosti, sa željom da budu bolji od nas, da uspiju više od nas, da poprave ono što smo mi pokvarili, da pomire pravce razvoja i iskon nastanka – u prirodi i okolini, u okolišu, u kulturi življenja Čovjeka s Prirodom.

Bibliografija:

- ☞ Delort, Robert i Walter, Francois: Povijest europskog okoliša, Barbat Zagreb, 2002.
- ☞ Hrvatski kajkavski kalendar, godine 2002. i 2004., Matica hrvatska Čakovec
- ☞ Kalšan, Vladimir: Međimurska povijest, vlastita naklada, Čakovec, 2006.
- ☞ Meridijani, časopis za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanja, broj 79, studeni 2003.
- ☞ NATURA 2000 i šumarstvo u Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu prirode Zagreb, 2009.
- ☞ Pleše-Lukeža, Ivan: Sumrak goranskih šuma, Šumarski institut Jastrebarsko/Hrvatske šume, 1997.
- ☞ Podvezanec, Monika: Prilog poznavanju flore Murščaka, diplomski rad, PMF Sveučilišta u Zagrebu, 2009.
- ☞ Simmons, Ian G.: Globalna povijest okoliša, Disput Zagreb, 2010.
- ☞ Visković, Nikola: Stablo i čovjek, Izdanja Antibarbarus Zagreb, 2001.
- ☞ Vuk, Marija i Slunjski, Robert: Demografske promjene u Međimurju 1857.-2001., Grad Čakovec, 2004.

Kao urednik i koautor ove knjižice, izuzetno sam sretan što smo upravo u godinu koju svijet obilježava kao godinu šuma dobili priliku zaviriti u privatni arhiv **Ljudevita Marđetka** te iz kolektivnog zaborava istrgnuti jedan tako važan dio prirodoslovne prošlosti našeg zavičaja. Prirodoslovna struka u državama s razvijenim sustavima i tradicijom zaštite prirode jako je ponosna na svoj *natural history*. Vidljivo je to kroz muzeje, bogatu literaturu, časopise, kongrese, rasprave i neprestana istraživanja. No, nema razloga da i Međimurci ne budu ponosni, ali prije toga treba rasplamsati njihovu znatiželju za zavičajne prirodoslovne teme. Iako ova knjižica samo plitko grebe po površini jedne ere, vremena u kojem su međimurske šume doživjele (i djelomično preživjele!) devastaciju biblijskih razmjera, preporučamo je kao putokaz mladim generacijama istraživača i znatiželjnika ka temama kojima se Međimurci tek trebaju baviti.

Siniša Golub

**MEĐUNARODNA GODINA
ŠUMA • 2011**

ISBN 978-953-56136-1-9

www.medjimurska-priroda.info